

GİRİŞİMCİLİK, BİLGİ TOPLUMU VE ÜNİVERSİTELERİN DEĞİŞEN ANLAMI

Fulya SINACI^a

Öz

Rekabetçi politikaların oldukça önemli olduğu günümüzde küreselleşme süreci içinde bilginin kendisi bir endüstri haline gelmiş ve gelişmeler girişimci bireyleri ve kurumları daha aktif ve yenilikçi olmaya zorlamıştır. Bilgiyi oluşturma, bilgiyle toplumların gelişmesini yönlendirme, bölgesel kalkınma ve kentlerin yaşam kalitesine katkıda bulunma konularında önemli roller üstlenen üniversitelerde de yenilikçilik, girişimcilik, risk alma, rekabet gibi kavramların sıklıkla tartışılır olduğu ve üniversitelerin anlamlarının yeniden sorgulandığı görülmektedir. Girişimciliğin ve yenilikçiliğin yükseköğretim alanına entegrasyonu ile üniversiteler arası akademik rekabet küresel akademik rekabete dönüşmekte ve bu dönüşüm günümüz üniversitelerinin değişimini tetiklemektedir. Bu çalışmada üniversitelerin özellikle 1980 sonrası uygulanan politikalar ile farklılaşan yapısı sorgulanmakta, üniversiteler ile girişimcilik ve yenilikçilik kavramlarının iç içe geçişi irdelenmektedir. Üniversitelerin giderek daha girişimci hale gelmesinin ve üniversiteler arasında artan rekabetin akademisyenler, öğrenciler ve toplumun diğer kesimleri için anlamı ve içeriği incelenmektedir. İnterdisipliner ve transdisipliner yaklaşımlar, akademik özgürlük, Bologna süreci ve yaşam boyu öğrenim konuları da üniversitelerin değişim süreci ile bağlantılı olarak çalışmada yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Girişimcilik, Girişimci Üniversiteler, İnterdisipliner ve Transdisipliner Çalışma.

ENTREPRENEURSHIP, KNOWLEDGE-BASED SOCIETY AND THE CHANGING MEANING OF UNIVERSITIES

^a Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, fsinaci@erciyes.edu.tr

Abstract

Knowledge has become an industrial component itself in the process of globalization and the recent competitive developments have forced entrepreneurial individuals and organizations to be more active and innovative. Entrepreneurship, innovativeness, competition and risk-taking concepts are often discussed, in its changing context, at the universities which have important roles on creating knowledge, directing the community with the knowledge, regional development and contributing to quality of life in the cities. The academic competition between universities has become a global academic competition with the integration of entrepreneurship and innovation to higher education and this transition has triggered the change of universities today. The differentiating structure of universities especially with the policies implemented after 1980 is questioned in this study. The meaning and content of increased competition between universities are examined with regard to the academics, students and other segments of the society. Interdisciplinary and transdisciplinary approaches, academic freedom, Bologna process and lifelong learning issues are also included in the article in relation to the changing process of universities.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneurial Universities, Interdisciplinary and Transdisciplinary Studies.

Giriş

Girişimcilik kavramı; ortaçağda kullanılan 'entreprenere' kökünden gelmekte ve 'iş yapan' olarak tanımlanmaktadır. 20.yüzyılda bu kavram; risk alma, yenilikleri yakalama, fırsatları değerlendirme ve bunların hayata geçirilme süreci olarak ifadelendirilmektedir. Girişimci ise günümüze dek birçok farklı biçimlerde tariflenmiştir. Örneğin, Hayek'e göre girişimci çok sıkı ancak akıllıca çalışan bireydir, tüketim ve harcamalar arttıkça girişimcilik de artmaktadır. Marx'a göre ise girişimci burjuvazinin bütün feodal ve ataerkil ilişkilerini yıkarak, feodal bağları kopararak tarihte devrimci bir rol oynamaktadır. Yani girişimcilik bir iktidar gücü olarak da tanımlanabilmektedir. Paranın insan davranışlarını önemli ölçüde etkilediğini belirten Veblen, alışkanlıkların ve içgüdülerin girişimcilik için önemli olduğunu, üstün özellikleri olan, girişken ve yırtıcı (predatory) karakterin modern zamana kadar en güçlü karakter olduğunu ve zayıf bireylerin ise zamanla yok olduğunu ifade etmektedir. Farell² da girişimciyi Veblen'e benzer biçimde

² Farell L., *Girişimcilik Üzerine Dersler Röportajı*, Power Dergisi, Kasım, 1997

mücadeleye atılma heyecanından zevk alan, bütün tutkusu yaratmak ve büyütme olan, motivasyonunu ilginç ve karlı işlere dönüştürebilen bireyler şeklinde tanımlanmaktadır. 20. yüzyılın önemli iktisatçıları arasında yer alan ve yenilikçilik alanında düşünce önderi sayılan Schumpeter; girişimciyi talebi etkileyen temel buluşları ekonomik buluşlara dönüştüren bireyler olarak tanımlanmaktadır. Yenilikçi olmayan birey ya da firmayı sistem kendiliğinden dışlamaktadır ve dışlananın yerine yeni bir yaratıcı birey veya firma gelmektedir. Schumpeter'e göre girişimciler; dinamik davranışlı, aktif, dayanışmacı, elde ettiği sonuçları asla yeterli bulmayan ve tatmin olmayan, her an yeni fırsatlar yakalamaya odaklanmış kişi veya kurumlardır.³ Schumpeter'in tanımındaki girişimci Hayek'in çok sıkı ancak akıllıca çalışmak zorunda olan bireyinden farklı olarak yenilikçi statü sahibi bireydir ve amacını gerçekleştirmek için rasyonel olmayan her şeyi yapabilmektedir. Yenilik, yaratıcılık ve değişim yaratmak, girişimci olmak için gereken özelliklerin başında gelmektedir. Bunun dışında, öncü olmak ve rekabetçi düşünme becerisine sahip olmak da girişimciliğin temelini oluşturmaktadır. Polanyi ise girişimciye daha çok sosyal ilişkiler düzeyinde yaklaşmaktadır. Girişimci sosyal ilişkilerini düzenlemeye çalışan ahlaklı bir birey özelliği göstermelidir. Weber'in girişimci profili karizmatik olmayan bireydir ve girişimciler kazançlarını maksimum düzeyde tutmak için sürekli olarak çaba göstermek zorundadır.⁴ Girişimciyi farklı özellikler üzerinden tanımlayan görüşler de mevcuttur. Örneğin, Ülgener girişimciyi tuttuğunu koparan insan değil, cömert ve yürekli insan (tasavvufa göre zahit) olarak tariflemektedir.⁵ Popper'in girişimci olarak tanımladığı birey ise yanlış yapabileceğini düşünen alçakgönüllü bir bireydir. Başarısız girişimcinin toplum için önemi büyüktür. Diğer yaklaşımlarda girişimci olmak için birçok koşula ya da karakter özelliklerine uygun olmak gerekirken, Popper'a göre herkes girişimci olabilmektedir. Önemli olan hataları üzerine sürekli düşünen ve kendini bu doğrultuda yenileyebilen bir yapıda olmaktır.

³Langlois R.N., *Schumpeter and the Obsolescence of the Entrepreneur*, University of Connecticut, 2002

⁴ Elwell F., Weber M., *Macrosociology: The Study of Sociocultural Systems*, Presentation, 2011

⁵ Ülgener, F.S., *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Toplu Eserler II, Derin Yayınları, 2006

Girişimci ve girişimcilik kavramlarının içinde bulunulan dönemlerde yaşanan koşullar, dönemin iktisadi ve sosyal politikaları ve zihniyet yapısı ile ilişkili biçimde farklı içerik ve özelliklerde yorumlandığı görülmektedir. Küreselleşme sürecinde bilginin kendisinin bir endüstri haline gelmesi, Schumpeter'in belirttiği gibi girişimci bireyleri ve kurumları aktif ve yenilikçi olmaya zorlamaktadır. Bölgesel kalkınmada önemli rolü bulunan üniversitelerin anlamları da bu bağlamda yeniden sorgulanmaktadır.

A. Bilgi Toplumu ve Üniversitelerin Değişimi

Latince "informato" kökünden gelen "bilgi" kavramı, belli bir düzen içindeki tecrübelerin, değerlerin, amaca yönelik enformasyonun ve uzmanlık görüşünün bir araya getirilip değerlendirilmesi için çerçeve oluşturan bileşim olarak tanımlanmaktadır.⁶ Sanayileşme sürecinde bilgi, üretime destek niteliği taşıırken artık bilginin kendisi önemli üretim güçlerinden biri haline gelmiştir. Giddens tarafından uzak yerleşimlerin birbirleriyle ilişkilendirildiği, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak ifade edilen küreselleşme sürecinde de bilgiyi oluşturmak ve bilgiyle toplumların gelişmesini yönlendirmek rolünü üstlenen "üniversiteler" bilgi toplumuna geçişte en fazla etkilenen yapılar arasında yer almaktadır. 1980'li yıllardan itibaren yükseköğretim kurumlarını ve sistemlerini büyük ölçüde etkileyen gelişmelerin özetle; küreselleşme, yaşam boyu eğitime artan gereksinim ve bilişim-iletişim teknolojilerindeki hızlı ve yoğun gelişmeler olduğu görülmektedir. Temel prensipleri; araştırma ve öğrenme özgürlüğünün bulunması, toplumun gereksinimlerini karşılamaya yönelik biçimde topluma hizmet verilmesi, öğrencilerin ve öğretimcilerin ortak fikirlerinin oluşumuna, fikir paylaşımına ve beraber yeni fikirler oluşturmalarına olanak sağlanması biçiminde özetlenebilen üniversiteler, özellikle 1980 sonrasında daha dinamik olmaya zorlanmış, girişimcilik kuramı ve uygulamalarını keşfetmeye yönlenmişlerdir.⁷ Bu durum, Schumpeter'in "yenilikçi olmayanları sistem kendiliğinden dışlar" söylemini doğrulamaktadır. Tüm bu değişimleri ortaya çıkaran girişimcilik, girişimci üniversiteler, interdisipliner ve transdisipliner

⁶ Davenport, T., Prusak, L., *İş Dünyasında Bilgi Yönetimi*, Rota Yayın, İstanbul, 2001

⁷ Baumann M., *The Future of Universities and the Fate of Free Inquiry and Academic Freedom*, Social Research, Sayı: 76, 2009

çalışmalar ve yaşam boyu öğrenim konuları bu bağlamda günümüzde tartışılmaya devam etmektedir.

1. Girişimci Üniversiteler

Günümüz üniversiteleri yüksek kalitede bireyler eğitme görevinin yanında, bilgi üreterek ülkenin rekabetçi gelişme stratejilerinin yaratılması ve gerçekleştirilmesinde önemli oyuncular haline gelmiştir.⁸ Girişimcilik yaklaşımı ve uygulamaları her türlü kuruluş için rekabet gücünün arttırılmasında büyük bir önceliğe sahiptir. “Girişimci üniversite” de girişimciliğin üniversitelere uygulanması anlamını taşımaktadır⁹. Odabaşı'na göre, girişimci üniversiteler geleneksel eğitim ve araştırma amaçlarını yerine getirirken; rollerini yeni oluşan bu taleplere yanıt verebilecek biçimde geliştiren, geleneksel ile değişimi birlikte sürdürebilen, akademik gelenek ile piyasa değerleri arasındaki birlikteliği sağlayabilen üniversiteler biçiminde tanımlanmaktadır. Girişimci üniversitelerin amaçları; eğitim ve öğretim sonucunda üniversite mezunlarını sadece iş arayan değil aynı zamanda iş yaratıcısına dönüştürebilmek, araştırmaların yalnızca akademik yayınlara yönelik olarak kalmayıp, ekonomideki yeniliklerin kaynağını ve yeni şirketler için iş fikirleri geliştirmede başlangıç noktası oluşturmasını sağlayabilmek olarak özetlenebilmektedir. Girişimcilik kültürü ve düşüncesinin, eğitim-öğretim süresinde öğrencilere kazandırılması ve onların ileride her tür riski alarak düşüncelerini hayata geçirmeye, düşlerini gerçekleştirmeye çalışan birer girişimci olmalarını sağlayacak donanımın temin edilmesi yine girişimci üniversiteler kapsamında ortaya çıkan diğer bir özelliktir.

Yokoyama¹⁰ girişimci üniversiteleri beş ayrı başlıkta incelemektedir: Örnek Tip Üniversite'de (prototype) belirli bir ölçüde girişimcilik çabası mevcuttur, kurumsal olarak farkındalık hedeflenir. Girişimciliğe Yönelik Üniversite'de piyasa eğilimli girişimcilik söz konusudur, yöneticilik vasfının geliştirilmesi hedeflenir. Acemi Girişimci Üniversite, özellikle kamu fonlarının azalmasını gidermek için

⁸ Odabaşı Y., *21.Yüzyıl'ın Üniversite Modeli Olarak Girişimci Üniversiteler, Değişim Çağında Yükseköğretim, Global Trendler-Paradigmal Yönelimler*, İzmir:Yaşar Üniversitesi Yayını, 2007

⁹ Literatürde aynı anlamı içerir biçimde yaratıcı üniversite, yenilikçi üniversite, öğrenen üniversite vb. isimlere de rastlanmaktadır.

¹⁰ Yokomaya, K., *Entrepreneurialism in Japanese UK Universities: Governance, Management, Leadership and Funding*, Higher Education, Sayı:52, 2006

girişimci çabaları arayan üniversitedir. Kamu finansmanına bağlıdır, bölge ekonomisi ile bağ kurmaktadır ve topluma hesap verebilmeye yönelik uygulamalar gerçekleştirmektedir. Uyumlu Girişimci Üniversite, yeniliklere ve değişimlere uyum sağlamaya yönelmiştir. Kendi geleceğini belirlemeyi, dış kaynaklardan daha fazla fon elde edebilmeyi, piyasa odaklı yönetime uyum sağlayabilmeyi ve girişimci ile akademik kültürün birlikteliğini öngörmektedir. İdeal Tip Üniversite ise özerktir, sorumluluklarını ve risklerini açık biçimde dağıtmakta, akademik kültürün, girişimci kültürün ve yönetsel kültürün çatışma olmadan bütünleşmesini hedeflemektedir.

Girişimci üniversitenin içinde bulunduğu bölgeye yaptığı katkılar Parellada ve Bertran¹¹ tarafından; bölgesel insan sermayesini arttırmak, teknoloji aktarımına ek olarak, küresel bilgi ağları ile bölgesel ihtiyaçlar arasında köprü görevini üstlenmek, işgücünün yapısal değişimine katkıda bulunmak, kültürel gelişmelere yol göstermek ve başarılı öğrencileri üniversiteye ve kente çekmek şeklinde özetlenmektedir. Eğitim odaklı üniversitelerden, araştırma odaklı üniversitelere ve oradan da girişimci üniversitelere dönüşümün aynı zamanda yönetsel ve örgütsel değişimi gerektirdiği de söylenebilmektedir. Bu dönüşüm için gereken nitelikler Clark¹² tarafından Avrupa'daki çeşitli üniversiteler üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada yer almaktadır. Bu unsurlar; hızlı ve tutarlı biçimde kurumun çıkarlarına yönelik eylem gerçekleştirebilmek, risk almak, üniversite-sanayi-devlet arasında iş ortaklığı ve teknoloji transferi oluşturmak, sadece devlet kaynaklarına bağlı kalmamak (patent gelirleri, araştırma fonları, danışmanlıklar vs.), geleneksel akademik değerler ile yeni bakış açısı arasında birliktelik sağlamaktır. Başarılı bir değişimden söz edebilmek için bu girişimci çabaların başta yönetim olmak üzere akademisyenler ve öğrenciler tarafından da desteklenmesi gerekmektedir.

2. Girişimci Üniversitelere Yönelik Eleştiriler

¹¹ Parellada Parellada F.S., Bertran J.C., *The Responses of Higher Education Institutions to Global Challenge: Innovative Universities and Human Resources Development*, Higher Education in Europe, Sayı:24, 1-74., 1999

¹² Clark, Burton R. (1998), *Creating Entrepreneurial University: Organizational Pathways of Transformation*, Oxford, IAU Press, Pergamon

Girişimci üniversiteleri destekleyen görüşlerin yanı sıra üniversite ile sanayi işbirliklerinin kurulması ve üniversitelerin ticarileşmesi söylemleri açısından olumsuz görüş belirten çalışmalar da mevcuttur. Bir taraftan, sanayide artan maliyetler ve bilginin çabuk eskimesi düşüncelerinden dolayı üniversitelere ve araştırmacılara daha düşük maliyetlerle araştırma yaptırma ve böylece düşük maliyet ile serbest bilgi transferinden olabildiğince yararlanmak arzusu ile bu işbirliklerinin başlatıldığı savunulmaktadır. Polster¹³ özellikle son 20 yılda giderek artan üniversite ve sanayi işbirliklerinin “entelektüel mülkiyet” konusunu gündeme getirdiğini ve bilginin giderek daha da ticarileşmesine yol açtığını belirtmektedir. Bilgiyi üreten bireyin (knowledge producer) en önemli birey haline gelmesi karşısında Polster, araştırmasını sürdürebilmek için özel kurum veya kuruluşlardan fon alan ve bilgisini satan akademisyenleri özel akademisyenler (private academics) olarak isimlendirmekte, bilginin giderek ticarileşmesinin hükümetler ve üniversite yöneticileri tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Bilginin kamuya market mekanizması aracılığı ile sunuluyor olması da eleştirdiği konular arasındadır. Üniversitelerin ticarileşmesi, akademik kapitalizm gibi söylemler ile üniversitelerin bağımsız eleştiri alanları olmaktan çıkmaları, finansal açıdan bağımlı olmaları ve özerkliklerinin kaybolması gibi açıklamalara birçok ülkede rastlanmaktadır. Benzer eleştiriler Brint’in¹⁴ Amerika’da 1995 yılı sonrasında sıklıkla bahsi geçen araştırma üniversitelerinin ülkenin sosyal ve ekonomik değişimi üzerindeki etkisini incelediği araştırmasında da yer almaktadır. Bu araştırmaya göre dünyanın en çok kazanan ilk 500 şirketi arasında 6 adet Amerikan üniversitesi yer almaktadır. Bu üniversitelerin giderek daha hırslı ve rekabetçi biçimde çalışması ve öğrencilerin müşteri olarak görülmeye başlaması çalışmanın öne sürdüğü konulardandır. Brint, anket ve görüşmeler ile üniversitelerin “sosyal ve ekonomik yenilikçiliğin motoru” haline gelişini anlamaya çalışmakta ve mükemmelliği hedefleyen bu üniversitelerin mükemmelliği nasıl ölçtüklerini araştırmaktadır.¹⁵ Sanayi ve ticaret dünyasının

¹³ Polster C., *The Future of the Liberal University in the Era of the Global Knowledge Grab*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 2000

¹⁴ Brint S., *Creating the Future: New Directions in American Research Universities*, Minerva, Sayı:43, 2005

¹⁵ Bu üniversitelerden birçoğu öğrencilerin sınav sonuçlarını, mezuniyet notlarını, sosyetenin önde gelenleri tarafından tercih edilme düzeyini kriterler olarak belirlemiştir.

istediği niteliklerde öğrenci yetiştirilmesi gerekliliğinin de üniversitelerde baskı yaratan diğer bir faktör olduğunu belirtmektedir.

Üniversitelerdeki değişimlerin tamamen ticari kaygılara yönelik olarak başladığı, üniversitelerde zanaatkarlığın öğretilmesi ve öğrenilmesi yerine piyasa odaklı ticari zihniyetin giderek yaygınlaştığı¹⁶ konuları da diğer eleştiriler arasındadır. Marx'ın kapitalist üretim biçiminin gelişmesi ile emeğin metalaştığı ve emek gücünün insanın zanaatçılığundan farklılaşarak sistemin devamlılığını sağlayan, tamamıyla alınıp satılabilen bir araç haline geldiği görüşü benzer biçimde bilimin ve eğitimin de giderek metalaştığı yorumlarını destekleyici niteliktedir.

Ancak diğer yönden bu işbirliklerini ve ilişkileri oldukça faydalı olarak nitelendirilen görüşler de mevcuttur. Örneğin; A.B.D.'de girişimci üniversite görüşünü takiben üniversiteler ile sanayi kuruluşları arasında çalışan bağımsız kuruluşların yaratılmasından, üniversiteye yeni özellikler ve işlevler eklenmesine kadar birçok değişim yaşanmış, M.I.T. ve Stanford gibi araştırma üniversitelerinde akademik personel önceleri sanayi ve ticaret alanında danışmanlık yapımlarıyla başlamış ardından ortak çalışmalara yönelmişlerdir. Akademik personelin kendi şirketlerini kurması, var olan şirketlere ortak olması ve buralarda yenilikçiliğin özünü oluşturan bilgiyi üreterek bilgi üreticisi haline gelmesinin son dönemde birçok üniversite yöneticisi tarafından özendirilen bir konu olduğu görülmektedir. Odabaşı'na¹⁷ göre de üniversitelerin girişimci olması ile beraber; hiyerarşik yapıdan esnek bir yapıya, kaynak odaklılıktan fırsat odaklılığa, akademik bürokrasilerden akademik rekabet ve yaratıcılığa dönüşüm gerçekleşmektedir. Aynı zamanda girişimcilik, üniversitelere tektipleşmeden uzaklaşma imkanı tanımakta, bilgi aktarımından öğrenmenin öğrenilmesine ve tekil olmaktan bütünleşmeye doğru yönlendirmektedir. Bu açılardan katılımcı ve demokratik karar alma sürecini etkinleştirdiği belirtilmektedir. Tüm bu olumlu ve olumsuz eleştirilerin yanı sıra, üniversitelerin ve sanayi kuruluşlarının buldukları kentin sosyo-ekonomik ve kültürel yaşantısına katkıda bulunmaları

¹⁶ Nealon J.T., *The Economics of Academic Freedom or Plato's P&T Committee*, South Atlantic Quaterly, 108-4, Duke University Press, 2009

¹⁷ Odabaşı Y., *21.Yüzyıl'ın Üniversite Modeli Olarak Girişimci Üniversiteler, Değişim Çağında Yükseköğretim, Global Trendler-Paradigmatal Yönelimler*, İzmir:Yaşar Üniversitesi Yayını, 2007

doğrultusunda birbirine ihtiyaç duydukları noktalarda ortak bir amaç çerçevesinde birleşmelerinin kalkınmaya sağlayacağı katkı da yadsınmamaktadır.

3. İnterdisipliner ve Transdisipliner Çalışmanın ve Eğitimin Gerekliliği

Son yıllarda özellikle akademik ortamda ön plana çıkan bir diğer konu “interdisipliner” çalışma ve eğitimin gerekliliğidir. İnterdisipliner çalışma, “bir temanın, kavramın, problemin incelenmesi için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisinden yararlanılması”¹⁸ ya da “bir kavramın farklı disiplinlerdeki kavramsal bütünleşmesi”¹⁹ olarak tanımlanmaktadır. Jacobs ve Erickson’a göre eğitim programlarının esas amacı, farklı disiplinlerdeki bilgi parçalanmalarını önleyerek öğrencilerin problematik durumlar karşısında bütüncül ve üst düzeyde düşünmelerini sağlamaktır. Üniversitelerin rekabetçi ortamında da artık gelenekçi yaklaşımların dışında “disiplinlerarası yaratıcılık” konusu ağırlık kazanmaya başlamıştır. Tek bir bölüm, ilgili tüm bilgileri öğrencilere aktarmak konusunda yetersiz kalabilmekte, öğretimde ve araştırmalarda interdisipliner çalışma yöntemleri üniversiteleri ön plana çıkarmaktadır.²⁰ Fishman’a göre; bir konunun yalnızca tek disiplin içinde düşünülerek yorumlanması çalışmaların kapsamını hem çok sınırlı tutmakta hem de gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. İnterdisipliner çalışmaların mevcut olduğu eğitim kurumlarında öğrencilerin problem çözmeye daha fazla odaklandığı belirtilmektedir.²¹ İnterdisipliner çalışan bir ekip, herhangi bir meslek alanındaki konunun farklı boyutlarda ve açılarda ele alınabileceğinin farkına varmaktadır. Birçok disiplinde olduğu gibi mimarlık ve şehir planlama eğitiminde de interdisipliner çalışmalar son derece önemlidir. Analiz ve araştırma aşamasından uygulama sürecinin sonuna kadar farklı disiplinlerin ortak çalışmasının ve katılımının, konuya ilişkin sosyo-mekansal ve ekonomik sorunlara yaklaşımı zenginleştirdiği ve problem çözme

¹⁸ Jacobs H.H., *Planning For Curriculum Integration*, Integrating the Curriculum, Association for Supervision and Curriculum Development, 1991

¹⁹ Erickson H.L., *Stirring the Head, Heart, and Soul-Redefining Curriculum and Instruction*, California Corwin Press, 1995

²⁰ Brint S., *Creating the Future: New Directions in American Research Universities*, Minerva, Sayı:43, 2005

²¹ Fishman D., *Crossing Borders: Toward a Trans-disciplinary Scientific Identity*, Studies in Higher Education, Sayı:27, 2002

kabiliyetini artırdığı görülmektedir. İnterdisipliner yaklaşımın planlama süreci ve sonucunda ilgili bireyler ve konular üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak, üniversite eğitimi sırasında da bu tür çalışmaların gerekliliğinin öğrencilere teorik anlatımların yanı sıra özellikle pratik açıdan aktarılması gerekmektedir.

“Multidisiplinerlik”, araştırma sürecinde birbirinden bağımsız hedefleri olsa da, disiplinlerin paralel bir şekilde ve asgari ilişki içerisinde yürütülmesi anlamına gelirken, “transdisiplinerlik” (disiplinler ötesilik) herhangi bir konu içinde aynı kavramın iki disiplin ile de açıklanabildiği durumu veya disiplinlerin kesişmesi durumunu ifade etmektedir. William Newell’a göre; transdisipliner bir çalışma problemlere, konulara ve sorulara interdisipliner bir yaklaşım getirirken, gerçek hayatta fikir birliğine varmanın zorluklarına dikkat çekmektedir. Steiner²² da sorunları tespit etmek ve çözüm yolları geliştirebilmek için transdisipliner problem çözme süreçlerinin ve öğrenciler arasındaki karşılıklı öğrenmenin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ayrıca araştırmacıların, öğretim üyelerinin ve diğer ilgili paydaşların ortak çalışması gerektiğini de belirtmektedir. Transdisipliner çalışmanın yüksek kalitede eğitim konusunda en tatmin edici yöntemlerden biri olduğunu belirten Steiner, öğrencilerin entelektüel derinliklerini, becerilerini artırmak ve özgüvenlerini yükseltmenin de transdisipliner çalışmanın amaçlarından biri olduğunu ifade etmektedir. Günümüzde üniversitelerin stratejik planlarında da transdisipliner çalışmaların öneminden ve bu tür çalışmalara verilecek önceliklerin kapsamından söz edildiği görülmektedir.

4. Yaşam Boyu Öğrenim

Bilginin en büyük sermaye ve bilgili olmanın da en büyük güç olarak kabul edildiği bilgi çağında değişime paralel olarak mevcut bilgi hızla güncelliğini kaybetmektedir. Bu duruma ayak uydurabilmek ve karşılaşılan fırsatları değerlendirebilmek için insanlar sürekli olarak yeni bilgi ve becerilerin edinilmesi gerekliliği ile karşı karşıyadır. Yaşam boyu öğrenim artık bir zorunluluk halini almış görünmektedir. Avrupa Birliği yaşam boyu öğrenmeyi, “bilgi, beceri ve

²² Steiner G., Posch A., *Higher Education for Sustainability by Means of Transdisciplinary Case Studies: An innovative Approach for Solving Complex Real World Problems*, Journal of Cleaner Production, Sayı:14, 2006

yeterliliği geliştirmek amacıyla belirli bir süreyle yapılan eğitim faaliyetlerinin tümü” olarak tanımlamaktadır. Herhangi bir sorunun çözümünde ihtiyaç duyduğu bilgiye erişebilen, eriştiği bilgiyi kendi durumuna uydurabilen, buna yenilerini ekleyebilen bireyler de yaşam boyu öğrenme yeteneğine sahip bireyler olarak ifade edilmektedir.²³ Odabaşı²⁴, yaşam boyu öğrenmenin ekonomik ve sosyal kalkınma için önemli olduğunu, böylece bireyler için zaman baskısından ve mekan kısıtlarından arınmış bir boyuta geçmenin küresel rekabette daha etkin bir rol almayı kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Avrupa Parlamentosu tarafından da fırsat eşitliği ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesinde yaşamsal öneme sahip görülen yaşam boyu öğrenmeye yönelik olarak 1996 yılı, yaşam boyu öğrenme yılı olarak ilan edilmiştir. Bu yıl içerisinde konunun önemi konusunda kamuoyunun dikkatini çekmek, eğitim ve öğretim kurumları ile KOBİ’ler arasındaki işbirliğini geliştirmek, akademik ve mesleki niteliklerin tanımlanması yoluyla ortak bir Avrupa alanı yaratmak ve özellikle kadın-erkek arasında eğitimde fırsat eşitliğini geliştirmenin önemini vurgulamak hedeflenmiştir.²⁵ Bu kapsamda üniversiteler için yaşam boyu öğrenme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesinin önemi de anlaşılmaktadır.

B. Üniversitelerdeki Değişimin Ortaya Çıkardığı Diğer Tartışma Konuları

Uluslararası düzeyde kendini gösteren ya da göstermeyi hedefleyen mega üniversite, küresel üniversite vb. olarak tabir edilen üniversiteler, rekabeti giderek artırmaktadır. Böyle bir ortamda AB ülkeleri yürütülen değişim ve gelişme projelerine katılma, uyum sağlama ve ortaya çıkan fırsatların gerisinde kalmama yönünde çaba göstermektedir. Bu konudaki önemli örneklerden biri, AB ülkeleriyle birlikte sorumluluklar yüklenen “Bologna Süreci”dir.²⁶ Gümüş’ün belirttiği gibi; bu çerçevede bilgiye dayalı toplum, istihdam edilebilirlik, hareketlilik, yaşam boyu öğrenme, kalite güvencesi gibi terimler sıklıkla

²³ Göksan T.S., , Soner Uzundurukan S., Keskin N., *Yaşam Boyu Öğrenme ve Avrupa Birliği’nin Yaşam Boyu Öğrenme Programları*, 1. İnşaat Mühendisliği Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 2009

²⁴ Odabaşı Y., *age*, 2007

²⁵ Göksan vd., *age*, 2009

²⁶ Bu süreç Avrupa Yükseköğretim Alanı veya Avrupa Araştırma Alanı olarak da anılmaktadır. Türkiye’de de son on beş yıl içinde yükseköğretimde yapılan değişikliklerde Bologna Sürecinin etkileri görülmektedir.

kullanılmakta ve bunlar sürecin görünen ve tartışılan yönünü oluşturmaktadır.²⁷ Üniversitelerin yerel, ulusal ve küresel piyasalarla, yeni işlevler çerçevesinde uyumlaştırılması süreci olan Bologna Süreci, Avrupa ile temeli bilgiye dayanan bir entegrasyon sağlanmasını hedeflerken, üniversiteleri büyük yükümlülüklerle karşı karşıya bırakıyor olması bakımından eleştirilmektedir. Bütünleşme çabaları, eğitim ve araştırmada kalite, akreditasyon, standart ve rekabet gibi değişkenlerin varlığını ön plana çıkarırken, üniversiteler için değişme-dönüşme eylemlerini, stratejik düşünme ve uygulamaları güncel hale getirmeyi de amaçlamaktadır. Baumann²⁸ Avrupa'daki Bologna süreci hakkındaki çalışmasında, Bologna sürecinin bu sürece dahil olan ülkelerde tehdit unsuru olup olmadığı konusunu incelemektedir. Çalışmalarından birinde Bologna sürecinin bu ülkelere olan katkılarını; ders içeriklerinin hazırlanması ve öğrencilere sunumu açısından kolaylık sağlayıcı olması, kredilerin ve sınavların tek bir standarda getirilerek öğrencilerin ve öğretim üyelerinin Avrupa'daki üniversiteler arasında hareketliliğini kolaylaştırması, disiplinlerarası çalışmaların desteklenmesi, üniversiteler arası rekabetin artması şeklinde özetlemektedir. Baumann, Bologna sürecinin akademik özgürlük ve üniversitelerin geleceği ile ilgili tehdit oluşturduğunu düşünmemektedir ancak literatürde bu sürece ilişkin olumsuz eleştirilere de rastlanmaktadır. Tüm üniversiteler ortak ve bütünleşik bir yapıya dönüştürüldüğünde farklılıkların nasıl sağlanacağı konusu getirilen genel eleştiriler içerisindedir. Bologna Süreci'ni Avrupa'da yükseköğretim kurumlarının "standartlaştırma" yoluyla yönetimi olduğunu belirten Feces bu sürecin Avrupa'nın dünyanın en rekabetçi ve en gelişmiş bilgi toplumu olma projesinin önemli adımlarından biri olduğunu ifade etmektedir.²⁹

Diğer bir tartışma konusu da "akademik özgürlük" üzerinedir. Çağdaş üniversitelerin akademik özgürlük söylemleri Platon'a dayanmaktadır. Akademik özgürlük, bilimsel özgürlükten daha geniş bir kavram olup hem araştırma hem de eğitim alanlarında bilim adamının ve tüzel kişilik olarak üniversitenin özgürlüğünü kapsamaktadır. Akademik dünyanın, üniversitenin ve öğretim

²⁷ Gümüş A., Kurul N., *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor?*, Eğitim Sen Yükseköğretim Bürosu, 2011

²⁸ Baumann M., *age*, 2009

²⁹ Feces A., *The Bologna Process-Governing Higher Education in Europe Through Standardisation*, Revista Espanda Education Comparada, Vol:12, 2006

elemanlarının araştırma ve düşüncelerini açıklamada herhangi bir engelle karşılaşmamaları serbestliğidir.³⁰ 1940’larda American Association of University profesörleri akademik özgürlüğü “araştırmada ve bu araştırmaların basımında tamamen özgür olmak” olarak tanımlamışlardır. Nealon’a göre, üniversiteler, dogmaların kabul edildiği ya da yeniden üretildiği yerler değil, bilgiye erişimde yeni yollar sunabilen kurumlardır. Akademik özgürlük bu yeni yol ve bulmada zemin oluşturmaktadır. Çünkü üniversitelerin amacı; gerçeği araştırmak, en iyi metotlara ulaşmak, dışsal tehdit, etki ve korkulardan uzak biçimde araştırma yapmak ve gerçeği öğrenciler ile paylaşmaktır. Nealon, politik görüşlerin, cinsiyetin, cinsel tercihlerin ve etnik özelliklerin kimi zaman akademik özgürlüğü kısıtlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca akademik çalışmaların değerlendirilmesinde de zemini olmayan eleştirilerin yapılması konusunu ve üniversitelerin öğrencilerin müşteri halini almaya başlamasını eleştirmektedir.³¹ Gümüş de Bologna sürecinde üniversite öğretim elemanlarının mevcut siyasal ve ekonomik güçlere tabi kılınması nedeniyle akademik özgürlüklerinin kısıtlandığını ve iş dünyasının kültürü ve mantığı ile çalışmaya zorlanmalarının yine özgürlüklerini kısıtlayıcı olduğunu ileri sürmektedir.³²

Hakala, bu bağlamda üniversitelerin değişen yapısı içinde araştırma görevlilerinin (junior researchers) sorunlarını çalışmalarına konu etmiştir. Hakala, son zamanlarda doktora öğrencilerinin akademideki rolünü “bilgi işçileri” (knowledge workers) olarak ifade etmektedir. Bilgi işçiliğini ise kalıcı akademik yaşantının garanti olmadığı, umudun azaldığı, ucuz ve esnek işgücü olarak tanımlamaktadır.³³ Finlandiya özelindeki bir çalışmada, doktora öğrencilerinin önceki yıllarda olmadığı kadar rekabet içinde olduğunu, üniversitelerde aşırı sayıda doktora öğrencisinin bulunduğunu, en iyi ve en yetenekli olanı barındırmak hedefinden uzaklaşıldığını, akademik çalışmaların rutinleşmeye başladığını, rol model niteliğindeki profesörlerin yetersizliğini

³⁰ Günay D., *Üniversitenin Neliği, Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği*, International Congress on Higher Education, İstanbul, 2004

³¹ Nealon J.T., *The Economics of Academic Freedom or Plato’s P&T Committee*, South Atlantic Quaterly, 108-4, Duke University Press, 2009

³² Gümüş A., age, 2011

³³ Hakala J., *The Future of Academic Calling? Junior Researchers in the Entrepreneurial University*, High Education, Sayı:57, 2009

ortaya koymaktadır. Hakala bu çalışmasında geleceğin akademisyenlerini ise disiplinler ötesine geçebilen ve bu interdisipliner bilgiyi kullanarak yeni bilgi üretebilen bireyler biçiminde tanımlamaktadır.

Üniversite öğrencilerinin sanayi ve ticaret dünyasının talep ettiği nitelikler doğrultusunda yetiştirilmesi konusu da üniversitelerde baskı yaratmaya başladığı gerekçesi ile eleştiri almaktadır. Geleneksel üniversitelerin piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikte işgücü yetiştirmemeleri durumunda çokuluslu şirketlerin öğretim kurumlarının (learning institutions) üniversitelerin yerini almaya başlayacağı da tartışılan konular arasındadır. Üniversitelerin sorunlarını araştıran Austin de üniversite eğitiminin, piyasa ekonomisinin gereklerine koşut olarak işgücü piyasası taleplerine daha açık hale geldiğini belirtenler arasındadır.³⁴ Öğrencilerin üniversite yönetimlerine katılımının müşteri algısı üzerinden gerçekleştirilmesi, demokratik üniversitenin oluşumunda bir bileşen olarak öğrencilerin var olamamaları, benzer programlardan çok sayıda mezun yetiştirilmesi ve paralel olarak işsizlik oranlarının daha da yükselmesi konuları da üniversitelerin bahsi geçen konulardaki değişimlerinin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkileri olarak ifade edilebilmektedir.

Sonuç

Hayek'e göre bireysel kurtuluş aracı sayılan, Polanyi için ise toplumun kurtuluşunun araçlarından biri olarak tabir edilen eğitim, içeriği ve kapsamı farklı olsa da her dönem üzerinde yoğun şekilde tartışılan konulardandır. Veblen'in girişken ve yırtıcı karakterin ön plana çıkarak zayıf olanı yok edeceği görüşü ile benzer biçimde Farrell'in mücadeleye atılma heyecanından zevk alan, bütün tutkusu yaratmak ve büyütme olan girişimci karakterlerin en iyiyi başaracağı görüşü doğrultusunda girişimciliğin ve yenilikçiliğin yükseköğretim alanına entegrasyonunun günümüz üniversitelerinin değişimini başlattığını ileri sürmek mümkündür. Bilgi çağının rekabetçi ortamında özellikle 1980 sonrasındaki bu adaptasyon ile üniversitelerin ikinci kuşaktan, uluslararası işbirliğine ve finansman çeşitliliğine dayalı üçüncü kuşağa doğru geçtiği ve üniversiteler arası akademik rekabetin küresel akademik rekabete dönüştüğü görülmektedir.

³⁴ Austin, A.E., *Higher Education in Developing World: Changing Contexts and Institutional Responses*, Greenwood Publishing, USA, 2002

Girişimciliğin, başarılı ekonomilerin yaratılmasının arkasındaki en büyük güçlerden kabul edilen üniversitelerde öne çıkması aynı zamanda toplumun ekonomisine ve kentin yaşam kalitesine katkıda bulunulmasını hedeflemektedir. Bilginin geniş biçimde toplumsal amaçlar için üretildiği kurumlar olan üniversitelerin işletmeler ile rekabet edecek politikalar üretmesi, teknolojiyi kendi lehinde kullanması ve sürekli gelişim içinde olması gerekmektedir. Yer aldıkları bölge veya kent için kalkınmanın önemli bir aracı sayılan üniversitelerin, öğrencilerin, akademisyenlerin ve toplumun yaşam kalitesine katkısı ve ürettiği bilgilerin kamu ile paylaşımı da oldukça önemlidir.

Tüm bu bilgiler ışığında; girişimcilik faaliyetlerini kâr getirme noktasına indirgemeyen, ortaklık ve işbirliklerini ticari yaklaşımdan uzak tutan, kısa vadeli girişimci hedefler ile üniversitenin uzun erimli planlarını tehlikeye atmayan, bilgiyi salt gelir kaynağı olarak yorumlamayan, bilimsel araştırmalara öncelik veren, interdisipliner ve transdisipliner çalışmalara öncelik veren, yerel sosyo-mekansal süreçleri dışlamayan ve değişime açık olan, akademisyenlerin ve öğrencilerin dünya üzerindeki hareketliliğini teşvik eden, farklılıkları koruyan ve geliştiren, araştırmacılarının entelektüel olarak derinleşmesini hedefleyen ve çalışma kalitesine önem veren, akademisyenlerin özgürlüklerini kısıtlamayan, onları ekonomik ve siyasi baskılardan uzak tutan, akademik istihdamında seçici olan, eğitimde kaliteyi öncelikli tutan, mezun olduktan sonra da öğrenmeye açık öğrenci yetiştirebilen, üretilen bilgiyi toplumla paylaşan ve eleştirel düşüncüyü teşvik eden, yerel ve bölgesel yönetimler ile ilişki içinde olan ve bölgesinin rekabetçi gücünü artıran bir üniversitenin toplumsal ve ekonomik açıdan uzun vadede daha fazla etkili ve etik olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Austin, A.E., *Higher Education in Developing World: Changing Contexts and Institutional Responses*, Greenwood Publishing, USA, 2002
- Baumann M., *The Future of Universities and the Fate of Free Inquiry and Academic Freedom*, Social Research, Sayı: 76, 2009
- Brint S., *Creating the Future: New Directions in American Research Universities*, *Minerva*, Sayı:43, 2005

- Clark, R., *Creating Entrepreneurial University: Organizational Pathways of Transformation*, Oxford, IAU Press, Pergamon, 1998
- Elwell F., Weber M., *Macrosociology: The Study of Sociocultural Systems*, Presentation, 2011
- Erickson H.L., *Stirring the Head, Heart, and Soul-Redefining Curriculum and Instruction*, California Corwin Press, 1995
- Farell L., *Girişimcilik Üzerine Dersler Röportajı*, Power Dergisi, Kasım, 1997
- Feces A., *The Bologna Process-Governing Higher Education in Europe Through Standardisation*, Revista Espanda Education Comparada, Vol:12, 2006
- Fishman D., *Crossing Borders: Toward a Trans-disciplinary Scientific Identity*, Studies in Higher Education, Sayı:27, 2002
- Göksan T.S., Soner Uzundurukan S., Keskin N., *Yaşam Boyu Öğrenme ve Avrupa Birliği'nin Yaşam Boyu Öğrenme Programları*, 1. İnşaat Mühendisliği Eğitimi Sempozyumu, Antalya, 2009
- Gümüş A., Kurul N., *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor?*, Eğitim Sen Yükseköğretim Bürosu, 2011
- Hakala J., *The Future of Academic Calling? Junior Researchers in the Entrepreneurial University*, High Education, Sayı:57, 2009
- Jacobs H.H., *Planning For Curriculum Integration*, Integrating the Curriculum, Association for Supervision and Curriculum Development, 1991
- Nealon J.T., *The Economics of Academic Freedom or Plato's P&T Committee*, South Atlantic Quaterly, 108-4, Duke University Press, 2009
- Odabaşı Y., *21. Yüzyıl'ın Üniversite Modeli Olarak Girişimci Üniversiteler, Değişim Çağında Yükseköğretim, Global Trendler-Paradigmatal Yönelimler*, İzmir:Yaşar Üniversitesi Yayını, 2007
- Odabaşı Y., *Değişimin ve Dönüşümün Aracı Olarak Girişimci Üniversite*, Üniversitelerde Stratejik Planlama Paneli, Akdeniz Üniversitesi, 2005
- Parellada F.S., Bertran J.C., *The Responses of Higher Education Institutions to Global Challenge: Innovative Universities and Human Resources Development*, Higher Education in Europe, Sayı:24, 1-74., 1999

- Pınarcıoğlu M., CP558 New Modes of Intervention in Planning Ders Notları, Ortadođu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakóltesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2011
- Polster C., *The Future of the Liberal University in the Era of the Global Knowledge Grab*, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 2000
- Steiner G., Posch A., *Higher Education for Sustainability by Means of Transdisciplinary Case Studies: An innovative Approach for Solving Complex Real World Problems*, Journal of Cleaner Production, Sayı:14, 2006
- Ülgener, F.S., *İktisadi Çözölmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Toplu Eserler II, Derin Yayınları, 2006
- Yokomaya, K., *Entrepreneurialism in Japanese UK Universities: Governance, Management, Leadership and Funding*, Higher Education, Sayı:52, 2006

